

УДК 371.4

Вікторія БАРКАСІ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та літератури Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: vvbarkasi@gmail.com

Тетяна ФІЛІПП'ЄВА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та літератури Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: filippjeva@gmail.com

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ – ПРОВІДНА ТЕНДЕНЦІЯ ВИХОВАННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ У СУЧАСНІЙ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Модернізація вищої вітчизняної школи, яка спрямована також на реалізацію принципів Болонської декларації, вимагає від професійної педагогічної освіти оновленої структури підготовки вчителя. Вона повинна бути зорієнтована на високу якість освіти, на розвиток мобільності, активності, самостійності майбутніх учителів, які здатні здійснювати громадянське виховання. Вивчення та узагальнення британського досвіду підготовки вчительських кадрів, в основу якої покладена ідея виховання справжніх громадян, дозволяє отримати адекватне уявлення про загальні тенденції підвищення якості підготовки вчителів в світі, характер існуючих проблем і шляхи їх вирішення, буде сприяти мінімізувати можливі негативні наслідки і помилки.

Ключові слова: громадянське виховання, сучасний вчитель, українська національна ідея, модернізація вищої вітчизняної школи, досвід розвитку освіти в Великобританії.

Сучасна економічна та соціокультурна тенденції розвитку нашої країни як демократичної держави пред'являє принципово нові вимоги до здійснення освіти та підготовки вчителя, тому що саме вони повинні вирішити задачу формування нових ціннісних орієнтирів у підростаючого покоління. Нові тенденції розвитку освіти зумовили необхідність перегляду ряду базисних для громадянського суспільства цінностей і понять, які передбачають відкритість, демократичність, відповідальність громадян і свободу вибору, тому громадянське виховання стає провідною тенденцією освіти.

«Для України, як поліетнічної держави, громадянське виховання покликане сприяти формуванню її соборності, яка є серцевиною української національної ідеї. Саме на ґрунті демократичних цінностей, що мають лежати в основі громадянського виховання, можливе об'єднання різних етносів і регіонів України з метою розбудови й удосконалення суверенної, демократичної держави, громадянського суспільства. Відтак, актуальними є наукове обґрунтування і практичне забезпечення нової, за своєю сутністю, системи громадянського виховання, мета якого – сформуванню в молоді комплекс громадянських якостей, глибоке розу-

міння ними належності до українського народу, до своєї Батьківщини, внутрішню потребу й готовність відстоювати та захищати її інтереси, реалізовувати свій особистісний потенціал на благо зміцнення української держави» [2, 62–63]. Отже, підготовка сучасного вчителя передбачає формування таких його якостей як здатність до підтримки особистісного та індивідуального розвитку кожного учня і вихованця, і одночасно готовність до забезпечення якості освіти, яке задовольняє запити як особистості, так й суспільства і держави.

Модернізація вищої вітчизняної школи, яка спрямована також на реалізацію принципів Болонської декларації, вимагає від професійної педагогічної освіти оновленої структури підготовки вчителя. Вона повинна бути зорієнтована на високу якість освіти, на розвиток мобільності, активності, самостійності майбутніх учителів, які здатні здійснювати громадянське виховання. Як підкреслює М. Гурій, посилена увага до проблем громадянського виховання зумовлена також тенденціями європейської інтеграції. Єдиний європейський освітньо-виховний простір стає для України суспільно значущим і актуальним. При цьому кожна країна розробляє і впроваджує власну стратегію громадянського навчання й

виховання підростаючого покоління у третьому тисячолітті. Європейський вибір України означає необхідність критичного осмислення і творчого використання досвіду європейського суспільства, особливо у сфері освіти» [1, 3].

У рамках Болонського процесу відбувається уніфікація національних освітніх стандартів та вдосконалення технологій навчання, тому кожна нація прагне збагатити свій історично напрацьований освітній потенціал, що включає активне вивчення традиційного і інноваційного досвіду організації та змісту освіти в інших країнах. Тенденція інтеграції передбачає розвиток системи безперервної освіти, фундаментальної і цілісної освіти, створення різноманітних напрямків навчання, завдяки чому освіту можуть здобувати різні соціальні, професійні і вікові групи населення через реалізацію нової парадигми – «вчення через все життя» (lifelong learning).

У зв'язку з цим питання про професійну підготовку вчителя, спроможного забезпечити навчання та виховання справжніх громадян нашої країни, набуває особливої уваги. Найбільш важливими умовами забезпечення ефективності процесу навчання і виховання є в даний час особистість вчителя, його професійна компетентність, соціальна зрілість і духовне багатство, які набудуть належний розвиток через діалогічність взаємодії між національними системами підготовки педагогічних кадрів європейських країн. Такого виду комунікація є умовою їх успішного інтегрування в рамках єдиного освітнього простору Європи.

Проблема підвищення якості громадянського виховання у вітчизняній системі освіти актуалізувалася в останні роки. Ця тенденція відображена в уведенні відповідних понять в нормативні документи, а також у розвитку відповідних інституційних механізмів, що забезпечують діагностику і управління якістю. Українська педагогічна наука і освітня практика шукають шляхи забезпечення якості освіти шляхом осмислення інтеграційних процесів, що відбуваються в європейській освіті.

Значний особистий вклад у вивчення проблеми громадянської освіти та виховання внесли вітчизняні вчені Н. Абашкіна, А. Алексюк, О. Бенци, Г. Ващенко, О. Вишневський, П. Ігнатенко, В. Іванчук, Н. Косарева, О. Кошолоп, Л. Крицька, А. Макаренко, Т. Пантюк, В. Поплужний, М. Рагозін, А. Сбруєва, Н. Скотна, В. Струманський, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, К. Чорна та ін. На сьогодні в багатьох зарубіжних країнах освітні системи реформовано з метою удосконалення навчально-виховного процесу, підвищення кваліфікаційного рівня та фахової підготовки педагогів та забезпечення процесу безперервної освіти. Як було

зазначено, у сучасних умовах європейська освіта базується на принципах демократії та гуманізму. Активна педагогічна дія у такому напрямку сприяє формуванню дуже важливих рис особистості, необхідних для виховання громадянина демократичного суспільства. Це такі риси як толерантність, активна громадянська позиція, пріоритет загальнолюдських цінностей, повага до закону, прагнення до соціальної гармонії тощо. Людина, яка володіє такими якостями – це образ особистості сучасного українського суспільства. Отже, становлення освіченої, відповідальної, вільної особистості необхідно для утвердження громадянського суспільства.

Основними цінностями громадянської освіти вчені вважають: демократію, відповідальність, толерантність, повагу, рівність, громадянськість, суверенітет особи, повагу до приватної власності, самовідповідальність, правову свідомість, права, свободи і обов'язки людини, ставлення до праці. На основі аналізу досліджень визначено такі складові громадянської освіти: знання, уміння, компетенції, цінності й установки, які набуваються у процесі громадянсько-освітньої освіти. Громадянськість охоплює внутрішню свободу і повагу до державної влади, почуття самоповаги та культуру міжнародного спілкування.

Однією з найстаріших в Європі систем підготовки та перепідготовки вчителів є система Великобританії, у якій громадянське виховання є однією з важливих частин, тому вона представляє особливий інтерес для вітчизняної педагогічної науки і практики. Особливості британської педагогіки та проблему формування громадянина у Великій Британії досліджували Н. Балацька, Б. Вульфсон, Т. Гоббс, О. Джуринський, Г. Єгоров, Д. Кін, А. Колодій, М. Лещенко, Т. Мор, Т. Пейн, С. Позняк, М. Тадеєв, Д. Толанд, М. Триняк, А. Фергюсон та ін., які у своїх працях аналізували сутність, зміст, завдання громадянського виховання та ставили перед особистістю вимоги щодо служіння суспільству.

Робота в області неперервної педагогічної освіти, яка спрямована на формування громадянської позиції учнів, здійснюється у Великобританії протягом багатьох років. Також широка теоретична і практична база для розвитку нових підходів у цій сфері забезпечує участь Великобританії у різних міжнародних проектах. Актуальність дослідження британської системи якісної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів для української педагогіки зумовлена тим фактом, що при незмінному збереженні національних пріоритетів, її модель розвивалася в руслі загальноєвропейських і загальносвітових тенденцій і

вирішувала багато однакових для багатьох країн світу проблем підготовки вчительських кадрів. Отже, вивчення та узагальнення британського досвіду підготовки вчительських кадрів, в основу якої покладена ідея виховання справжніх громадян, дозволяє отримати адекватне уявлення про загальні тенденції підвищення якості підготовки вчителів в світі, характер існуючих проблем і шляхи їх вирішення, буде сприяти мінімізувати можливі негативні наслідки і помилки.

Великобританія має багатовікові освітні традиції, але система підготовки вчителів, а також впровадження громадянської освіти зокрема, сформувалася в Великобританії лише в минулому столітті. На сучасному етапі Великобританія йде по шляху реформування і вдосконалення системи освіти і особлива увага приділяється при цьому системи підготовки вчителів. У реалізації принципів, заявлених в Болонській декларації, Великобританія стала однією з перших країн, однак водночас вдало зберегла специфіку національної системи вищої професійної освіти, в тому числі підготовки вчителів. Відмінною рисою є при цьому поширення своїх освітніх традицій на загальноєвропейському рівні.

Для української педагогічної науки і практики становить інтерес пошук відповідей на такі питання, як індивідуалізація у підготовці вчителів у Великобританії, забезпечення безперервності педагогічної освіти, розвиток системи підвищення кваліфікації вчителів, а також, відповідно до болонської моделі, реалізація компетентного підходу і забезпечення якості підготовки вчителів.

У Великобританії, як і в нашій країні, за останні роки відбулися значні зміни в освітній політиці британського уряду, що спричинило низку реформ у сфері підготовки педагогічних кадрів. Основні проблеми, які повинні отримати рішення завдяки реформам, невідповідність змісту університетських програм підготовки вчителів реальним потребам шкіл, відхід з професії на старті кар'єри або під час навчання, проблема залучення на роботу у школи кращих випускників та ін. Британські фахівці звернулися до успішного досвіду вирішення цих питань до таких країн, як Фінляндія і Південна Корея, де існують високі стандарти відбору абітурієнтів і підготовки такої кількості вчителів, яка дійсно необхідного на ринку праці. Отже, одним з цільових орієнтирів реформи для британського департаменту освіти в галузі підготовки вчителів стало посилення відбору абітурієнтів, перш за все з метою відбору в професію людей, здатних і готових стати успішними вчителями. Це покликане підвищити статус вчи-

тельської професії і залучити в неї найбільш здібних кандидатів.

На думку британських фахівців, основні здатності і риси, які повинні складати базу для відбору на посаду вчителя є перш за все це добре знання предмета викладання, а також розумові, комунікативні та організаторські здатності. Не менш важливими є особистісні характеристики вчителів, такі, як стійка прихильність своїй справі, наполегливість і мотивація до навчання і вчення, високий рівень грамотності і сформованість навичок міжособистісного спілкування, чітка громадянська позиція, тобто, ідея полягає в тому, щоб з самого спочатку не приймати на педагогічні спеціальності тих абітурієнтів, хто не володіє зазначеними характеристиками. Сучасна англійська педагогіка в останні десятиліття має гуманістичну спрямованість. В її центрі – цілісна особистість, яка прагне до повної реалізації своїх можливостей. Процес виховання орієнтований на формування особистісної зрілості учнів, розвиток колективних відносин, на розуміння учнями своєї ролі в суспільстві, ставлення до нього і до своєї держави. Підготовка вчителів до роботи в такому напрямку потребує від нього здобуття знань та навичок для використання всього комплексу навчально-виховних заходів, який є школою громадянськості і патріотизму для школярів. Сьогодні у Великобританії здійснюється нова реформа школи, в рамках якої обговорюється проблема військово-патріотичного виховання, тому що Міністерство освіти Великобританії приділяє особливу увагу вихованню патріотизму юних британців. У 2006 році впродовж шести місяців у середніх школах країни проходив педагогічний експеримент з метою вивчення стану та можливостей цілеспрямованого громадянського виховання у школах та підготовці шкільних вчителів до такої роботи. У шкільній програмі, розрахованій на учнів від 11 до 16 років, з'явився обов'язковий предмет з основ громадянства. Нова дисципліна повинна була підвищити громадянську самосвідомість підлітків, пояснити їм важливість демократії і свободи слова, а також дозволити підліткам-мусульманам незалежно від того, звідки вони приїхали і який життєвий досвід мають, глибше інтегруватися в британське суспільство. Зараз у Великобританії в шкільну освіту введені факультативи з громадянської освіти. На сьогодні громадянська освіта у Великобританії стала обов'язковою, і уроки громадянства в Великобританії є обов'язковими для учнів 11–16 років. Шкільний предмет «Права і обов'язки громадянина» став частиною шкільного навчального плану. Головну увагу на уроках з цього предмету приділяється

тому, що означає бути жителем Великої Британії, а також таких цінностей, як толерантність і правосуддя. Отже, відповідно до реалізації такої мети велася активна підготовка нових вчителів предмету «Права і обов'язки громадянина». Сьогодні у Великій Британії здійснюється нова реформа школи, в рамках якої обговорюється проблема громадянського та патріотичного виховання.

У рамках однієї статті неможливо розглянути всю палітру сучасних напрямків і методів підготовки вчителів до громадянського виховання у Великій Британії, але варто розглянути також на наш погляд найсучаснішу і дієву форму на сьогоднішній день як медіаосвіта майбутнього вчителя. З огляду на завдання громадянського виховання школярів, формування в них медіаобізнаності і медіаграмотності, що зазначається в документах ЮНЕСКО, в Концепції впровадження медіаосвіти України, в значній мірі зростає потреба в медіакомпетентному вчителі. Тому досвід підготовки вчителів Великої Британії у цьому напрямку є дуже важливим та цінним для нашої системи освіти [6, 240]. Реалії сьогодення та майбутнє в значній мірі залежать від фахівців, які повноцінно сприймають і вміють здійснити відбір безпечної і особистісно значущої медіаінформації. Таки фахівці критично осмислюють, аналізують і оцінюють її, висловлюють власну незалежну позицію щодо будь-яких медіатекстів, створюють власні медіатексти, творчо використовують їх у своїй професійно-педагогічній діяльності, вчать різним формам комунікації за допомогою технічних засобів. Зазначені риси стосуються медіакомпетентності і медіакультури особистості, яка забезпечує, як розуміння того, як медіатексти допомагають пізнавати світ в різних соціальних, економічних і політичних ситуаціях [8, 164]. З огляду на завдання громадянського виховання школярів, формування в них медіаобізнаності і медіаграмотності, в

значній мірі зростає потреба в медіакомпетентному вчителі [4]. Провідною концепцією шкільної та вищої освіти Великої Британії стала педагогіка прагматизму, тобто набуття корисних для життя знань, практичних умінь і навичок. Медіаосвітні компоненти включені насамперед в предмети гуманітарного циклу. Наприклад, на заняттях з курсу «Методика навчання англійської мови та літератури» студентам пропонують вивчення театрального мистецтва і засобів масової інформації. Для майбутніх учителів важливі вміння читати, аналізувати повідомлення в засобах масової інформації, створювати тексти публіцистичних жанрів; використовувати під час викладання англійської мови в школі медіа технології (вміти залучати учнів до випуску шкільної газети, переглядати кіно та відеорепортажі тощо). Тому в центрі сучасної британської моделі медіаосвіти – громадянське навчання (англ. citizenship learning), спрямоване на розвиток у школярів активної громадянської позиції в результаті критичного аналізу медіатекстів політичної та соціокультурної спрямованості. Сучасна медіаосвіта «по-англійськи» – це процес освіти і розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації, що сприяють формуванню культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, а також процесу навчання різним формам самовираження за допомогою медіа. Отже, в статті зроблена спроба розглянути можливість використання передових технологій виховання громадянськості на прикладі передового досвіду Великої Британії. Подальша робота передбачає ретельний аналіз і відповідні висновки стосовно використання новаторських підходів у цьому напрямку в підготовці українського вчителя до виховання відданих громадян нашої країни.

Список використаних джерел

1. Гурій М. О. Громадянське виховання старшокласників у Великій Британії: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Марія Олександрівна Гурій. – Дрогобич : Б.в., 2008. – 20 с. – На укр. яз. С. 3.
2. Егрешій Б. Д. Громадянське виховання в сучасному вимірі. Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17-18 травня 2018 р., Мукачево / Ред.кол. : Т.Д. Щербан (гол.ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2018. – 536 с. С. 62-63.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. – [Електронний ресурс] : Доступ з: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm.
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності [Електронний ресурс] : Доступ з: <http://irpin-vschoool.org.ua/images/site/pro-shkolu/normatyvno-pravova-baza/Konceptija-gromad-janskogo-vyhovannja-osobystosti.pdf>
5. Кузьменко Ю. В. Роль громадянського виховання у формуванні національно свідомої учнівської молоді / Ю. В. Кузьменко // Таврійський вісник освіти. – 2013. – № 2. – С. 21-24.
6. Семенов Е. Н. Медиаобразование будущего учителя в высшей филологической школе: опыт зарубежья и Украины / Е. Н. Семенов // Вектор науки. – 2013. – №1 (12). – С. 239-242.

References

1. Gury, M. O. (2008). Gromadyanske vihovannya starshoklasnikiv u Velskiy Britanii [citizenship learning of senior pupils in Great Britain]. Drogobich, 20.
2. Egreshiy, B. D. (2018). Gromadyanske vihovannya v suchasnomu vimiri. II All-Ukrainian conference, Mukachevo (Ukraine), P.62-63.
3. Konceptsiya vprovadzhennya mediaosvity v Ukraini. Available at: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm.
4. Konceptsiya-gromadjanskogo-vyhovannja-osobystosti. Available at: irpin-vschoo.org.ua/images/site/pro-shkolu/normatyvno-pravova-baza
5. Kuzmenko U. V. (2013). Rol gromadjanskogo vyhovannja u formuvanni nacionalnoy svidomosti uchnivskoy molodi [The role of citizenship learning in the formation of pupils' youth national consciousness]. Taurian Journal of Education, 2, 21-24.
6. Semenog E. N. (2013). Media obrazovaniye buduschego uchatelya v vishey filologicheskoy shkole: opit zarubejyai Ukraini [Media education of the future teacher in the higher philological school: the experience of foreign countries and Ukraine]. Science vector, 1(12), 239-242.

Баркасі В. В., Філіпп'єва Т. І. Гражданское воспитание – ведущая тенденция воспитания при подготовке учителей в современной Великобритании

Модернизация высшего отечественной школы, которая направлена также на реализацию принципов Болонской декларации, требует от профессионального педагогического образования обновленной структуры подготовки учителя. Она должна быть ориентирована на высокое качество образования, на развитие мобильности, активности, самостоятельности будущих учителей, которые способны осуществлять гражданское воспитание. Изучение и обобщение британского опыта подготовки учительских кадров, в основу которой положена идея воспитания настоящих граждан, позволяет получить адекватное представление об общих тенденциях повышения качества подготовки учителей в мире, характер существующих проблем и пути их решения, будет способствовать минимизации возможных негативных последствий и ошибок.

Ключевые слова: гражданское воспитание, современный учитель, украинская национальная идея, модернизация высшей отечественной школы, опыт развития образования в Великобритании.

Barkasi V. V., Filipeva T. I. Citizenship learning as a leading trend of a would-be teacher education in modern Great Britain

The modernization of the national higher school, which is also aimed at the implementation of the principles of the Bologna Declaration, requires an updated teacher training aims and methods in professional teacher education. It should be focused on the high quality of education, on the development of mobility, activity, and independence of future teachers who are capable of citizenship learning. Studying and summarizing the British experience in teacher training, based on the idea of educating real citizens, provides an adequate picture of the general trends in improving the quality of teacher training in the world, the nature of existing problems and ways to solve them. This will help minimize the possible negative consequences and mistakes in the process of education of future teachers in Ukraine. Taking into account the tasks of the schoolchildren's education, the formation of media awareness and media literacy in them, as noted in the documents of UNESCO, in the Concept for the Implementation of Media Education in Ukraine, the need for a media-competent teacher is growing significantly. Therefore, the experience of training UK teachers in this area is very important and valuable for our education system. The aim of the article is to consider the use of advanced citizenship learning technologies as an example of UK best practice in this field. Further work involves careful analysis and relevant conclusions regarding the use of innovative approaches in this direction in the education of a Ukrainian teacher for the education of loyal citizens of our country.

Key words: citizenship learning, a modern teacher, Ukrainian national idea, modernization of higher national school, the experience of the development of British education.